

Драч Ірина Іванівна

**Якість вищої освіти як національний пріоритет розвитку
держави**

Анотація. У статті проаналізовано визначення категорій «якість», «якість освіти» у психолого-педагогічній літературі та словникових джерелах. Проведений теоретичний аналіз дав змогу констатувати, що в цілому всі визначення поняття якості можна розділити на дві основні групи: структурно-змістовні і функціональні. Структурно-змістовні визначення характеризують якість з точки зору її компонентів і їх взаємозв'язків. Функціональні визначення, які базуються на соціальному контексті, розкривають якість в аспекті її соціальної цінності та затребуваності. Зроблено висновок, що якість освіти в інформаційному суспільстві набуває особливої, вирішальної ваги. Вона розглядається як основний чинник світового розвитку та одна з умов процвітання будь-якої країни. До сучасних механізмів забезпечення підвищення якості вищої освіти віднесено розроблення Національної рамки кваліфікацій, сумісної з Рамкою кваліфікацій європейського простору вищої освіти та Європейською рамкою кваліфікацій для навчання впродовж життя на основі компетентнісного підходу.

Ключові слова: якість, якість освіти, стандарти вищої освіти, Національна рамка кваліфікацій

**Качество высшего образования как национальный приоритет
развития государства**

Аннотация. В статье проанализированы определения категорий «качество», «качество образования» в психолого-педагогической литературе и словарных источниках. Проведенный теоретический анализ позволил констатировать, что в целом все определения понятия качества можно разделить на две основные группы: структурно-содержательные и функциональные. Структурно-содержательные определения

характеризуют качество с точки зрения ее компонентов и их взаимосвязей. Функциональные определения, основанные на социальном контексте, раскрывают качество в аспекте ее социальной ценности и востребованности. Сделан вывод, что качество образования в информационном обществе приобретает особый, решающий вес. Оно рассматривается как основной фактор мирового развития и одно из условий процветания любой страны. К современным механизмам обеспечения повышения качества высшего образования отнесены разработка Национальной рамки квалификаций, совместимой с Рамкой квалификаций европейского пространства высшего образования и Европейской рамкой квалификаций для обучения в течение жизни на основе компетентностного подхода.

Ключевые слова: качество, качество образования, стандарты высшего образования, Национальная рамка квалификаций

Quality of higher education as a national priority development of the state

Abstract. The article analyzes the definitions of the categories of "quality", "quality education" in psychological and pedagogical literature and vocabulary sources. The theoretical analysis allowed us to state that in general, all definitions of quality can be divided into two main groups: the structurally meaningful and functional. Structurally meaningful definitions characterize quality in terms of its components and their interrelationships. Functional definitions are based on social context, disclose quality in terms its social value and relevance. Concluded that the quality of education in the information society is of special decisive weight. It is viewed as a major factor in world development and one of the conditions of prosperity of any country. By modern machineries for improving the quality of higher education attributed development of the National Qualifications Framework, compatible with the framework of qualifications of the European Higher Education Area and the European framework of qualifications for lifelong learning on the basis of the competence approach.

Key words: quality, quality of education, standards of higher education, the National Qualifications Framework

Постановка проблеми. В умовах приєднання України до європейського освітнього простору підготовка майбутніх фахівців у системі вищої освіти потребує суттєвої модернізації через переосмислення мети і результату освітньої діяльності, оновлення змісту професійної підготовки шляхом запровадження нового покоління галузевих стандартів вищої освіти, розроблених на засадах компетентнісного підходу. Підвищення якості вищої освіти стає ключовим національним пріоритетом розвитку держави.

Актуальність проблеми дослідження. Незважаючи на те, що багатоаспектна проблема якості освіти розглядається в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, можна констатувати, що на сьогоднішній день тільки визначаються загальні контури та ключові поняття цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі визначення категорій «якість», «якість освіти» присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників (Л. Громова, С. Трапицин, В. Тимченко [4], Г. Дмитренко [5], О. Ляшенко [8], Т. Лукіна [6], В. Олійник [9] та ін.). Водночас проведений теоретичний аналіз засвідчив про неоднозначне трактування зазначених понять, що актуалізує потребу їх подальшого методологічного аналізу.

Метою статті є аналіз категорій «якість» та «якість освіти» та сучасних механізмів забезпечення підвищення якості вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Вчення про якість пройшло шлях від квалітативізму Аристотеля до сучасної квалітативної парадигми. Для Аристотеля характерне розуміння якості динамічної системи устанавлення «внутрішньої різномірності» предметів дійсності. За Г. Гегелем, якість є, передусім, «тотожна з буттям визначеність, так що дещо перестає бути тим, що воно є, коли воно втрачає свою якість».

У сучасній науці категорія «якості» займає важливе місце в системі філософських категорій і набуває все більшого методологічного та світоглядного значення в межах наукового пізнання, а також при вирішенні широкого кола практичних завдань. Аналіз сучасних підходів у дослідженні цього феномена свідчить про їх генетичний зв'язок з класичними уявленнями про сутність якості.

Великим тлумачним словником сучасної української мови поняття «якість» трактується як ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням [2, 1423]. З філософських позицій якість в найзагальнішому вигляді розглядається як категорія, що виражає невіддільну від буття об'єкта його істотну визначеність, завдяки якій він є саме цим, а не іншим об'єктом. Якість відбиває стійкі зв'язки складових елементів об'єкта, характеризує його специфіку, що дає можливість відрізнити один об'єкт від інших [12, 302].

О. Субетто розглядає якість як досить складну філософську, економічну, соціальну і водночас громадську системну категорію, яку можна визначити тільки через систему суджень, у яких відбиваються основні системні принципи і закономірності формування і розвитку якості. Т. Сорочан визначає якість як суттєву характеристику предмета, що вирізняє його серед інших і оцінює його своєрідність у цьому відношенні, Ю. Адлер – як те, що задовольняє споживача.

Розширене трактування феномена якості подано П. Кросбі. Вчений виокремлює три основні підходи до визначення якості: з точки зору відповідності забезпечення стандарту якості, відповідності домовленостям, відповідності інтересам споживача.

Забезпечення відповідності стандарту якості стосується визначення стандарту, відповідних методів і вимог до якості, які висувуються певними експертами. Цей процес супроводжується інспектуванням або оцінюванням, мета яких – перевірка того, наскільки практична робота відповідає запропонованим стандартам. Для процесу забезпечення якості

критичним є публікація стандартів. Схема розроблювання стандартів для публікації надається багатьма національними структурами, більшість з яких є варіантами Кваліфікаційних систем ISO 9000.

Другий підхід до визначення якості, за яким стандарт якості визначається під час переговорів при укладанні контракту, полягає у відповідності домовленостям. Характерною рисою такого оцінювання якості (відповідності домовленості) є те, що визначення якості робиться на місцевому рівні людиною, яка виконує роботу, а не зібранням експертів.

Якість, яка відповідає інтересам споживача – це якість, при якій той, хто повинен отримати товар або послугу, чітко пояснює своє розуміння того, який товар або послуга та їх якість відповідають або перевищують очікування споживача. Якість, рушійною силою якої є ринок, є серцевиною змін і вимагає від компаній та організацій переглянути свою роботу таким чином, щоб найкраще відповідати потребам та бажанням споживачів [13, 39].

У стандартах ISO 9000 якість визначено як сукупність характеристик об'єкта, що належать до його здатності задовольняти встановлені і передбачувані потреби. Зазначимо, що дані стандарти розроблені для управління якістю продукції або послуг в промисловості, визначаючи і регламентуючи інваріантні питання створення, розвитку, застосування і сертифікації систем якості на промислових підприємствах. У них встановлюється форма вимог до системи якості в цілях демонстрації постачальником своїх можливостей і оцінювання цих можливостей зовнішніми сторонами. Під системою якості (QS – Quality System) у даних стандартах розуміють документальну систему з керівництвом і описами процедур досягнення якості.

Положення стандартів ISO 9000 можуть бути використані у відповідній інтерпретації у сфері освіти, при цьому управління якістю навчання можливе на основі як оцінювання рівня професійної

компетентності випускників, так і оцінювання показників організації, процесу і засобів навчання.

У новій версії стандартів ISO 9000 під назвою ISO 9000:2000 Quality management systems (Системи управління якістю) двадцять елементів якості виокремлено у чотири групи: розподіл відповідальності (management responsibility); управління ресурсами (resource management); реалізація продукції і послуг (product and/or service realization); виміри і аналіз (measurement, analysis and improvement).

Отже, проведений теоретичний аналіз дає змогу констатувати, що в цілому всі визначення поняття якості можна розділити на дві основні групи: структурно-змістовні і функціональні. Структурно-змістовні визначення характеризують якість з точки зору її компонентів і їх взаємозв'язків. Функціональні визначення, які базуються на соціальному контексті, розкривають якість в аспекті її соціальної цінності та затребуваності. З цієї точки зору якість є міра задоволення соціальних потреб, відповідності призначенню (функції) об'єкта, а також відповідності меті діяльності. В останньому випадку якість представляється як характеристика результату людської діяльності.

Як інтегративна властивість, якість об'єкта володіє складною ієрархічною структурою, тобто виявляється у сукупності властивостей. Під властивістю розуміється спосіб прояву певної сторони якості об'єкта щодо інших об'єктів, з якими він вступає у взаємодію. Важливо підкреслити, що якість не зводиться до окремих властивостей об'єкта, а виражає цілісну характеристику функціональної єдності його істотних властивостей, внутрішньої і зовнішньої визначеності, відносної стійкості, відмінності від інших об'єктів або подібності з ними. Зміна одних властивостей прямо або опосередковано призводить до зміни інших [14].

Проблеми якості у педагогічній теорії торкався ще Я. Коменський, який у «Великій дидактиці» зазначав, що тільки «грунтовність» навчання може привести учня до вершин пізнання. Провідними вченими-педагогами

радянської доби велика увага приділялася проблемі якості знань, яка розглядалася з позицій системного підходу: знання набувають новий якісний зміст у міру того, як учні освоюють зв'язки і відносини предметів дійсності, включаються в цілісну системну картину дійсності.

У сучасній психолого-педагогічній науці намітилася тенденція до застосування категорії якості для аналізу та інтерпретації більш широкого спектру педагогічних явищ. Наукові дослідження спрямовані і ведуться в руслі формування науково-методичних умов становлення державної політики якості вітчизняної освіти взагалі і вищої школи зокрема. Об'єктивна необхідність цього процесу зумовлена тим, що реформування вітчизняної системи освіти актуалізує проблему пошуку і вироблення надійних показників оцінювання здійснюваних перетворень. Одним з таких показників є якість освіти.

Слід зазначити, що якість освіти в інформаційному суспільстві набуває особливої, вирішальної ваги. Вона розглядається як основний чинник світового розвитку та одна з умов процвітання будь-якої країни. Освітня «продукція» повинна оцінюватися не тільки безпосередньо, на, власне, педагогічному рівні у вигляді кількісно і якісно оцінюваних знань, умінь, навичок, творчих, світоглядних, ментальних і поведінкових якостей, які опановує людина в процесі отримання освіти відповідного рівня і профілю, але і опосередковано, на суспільно-державному і навіть на загальноцивілізаційному рівні, коли фіксується той незаперечний факт, що всебічний прогрес кожної країни, кожного соціуму немислимий без відповідної освіти і тієї уваги, яку приділяють держава і суспільство освітній сфері.

Проблема якості освіти є пріоритетною та актуальною і для України. Так, у Національній доктрині розвитку освіти наголошується, що якість освіти є національним пріоритетом, передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту. На забезпечення якості освіти

спрямовуються матеріальні, фінансові, кадрові та наукові ресурси суспільства й держави.

В Українському енциклопедичному словнику якість освіти визначається як інтегральна характеристика освітнього процесу і його результатів, яка виражає міру їх відповідності поширеним у суспільстві уявленням про те, яким повинен бути названий процес і якій меті він повинен слугувати.

Розширюють розуміння цього поняття вчені С. Шишов і В. Кальней, які під якістю освіти розуміють ступінь задоволення очікувань різних учасників процесу навчання від наданих освітнім закладом освітніх послуг або ступінь досягнення освітніх цілей і завдань.

Продовжуючи та поглиблюючи цю думку, український дослідник О. Ляшенко вважає, що якість освіти можна уявляти як багатовимірну модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища, в якому відбувається її розвиток, та системи освіти, яка реалізує їх на певних етапах навчання людини. Крім того, різні його суб'єкти – споживачі – по-своєму оцінюють якість освіти як суспільний ідеал освіченості людини, як результат її навчальної діяльності, як процес організації навчання і виховання, як критерій функціонування освітньої системи [8, 245].

Незалежно від способу класифікації якості освітніх систем, на думку В. Федорова, загальним для них є те, що якість системи відображає успішність реалізованого в ній освітнього процесу – якість навчання, виховання і освіти. Освітній процес у системі будь-якого рівня є єдністю цілей і змісту освітнього процесу (освітніх стандартів, освітніх програм та розроблених на їх основі навчально-нормативних матеріалів); суб'єктів освітнього процесу (педагогів, студентів), засобів освітнього процесу (матеріально-технічних та інформаційних ресурсів) і способів освітнього процесу (методів і технологій). Тому якість освітнього процесу складається з якості всіх цих складових, оскільки вони спрямовані на

формування фахівця і вся їх сукупність становить простір якості професійно-педагогічної освіти.

Різними показниками характеризуються: якість освіти як система, з урахуванням специфічності рівневих та профільних підсистем; якість освітнього процесу в усій множині утворюючих його компонентів та складових; якість результатів освіти, що відображає якість інтеріоризації споживачем всього змісту освітніх послуг як навчально-виховного процесу.

Аналогічну позицію щодо трактування поняття «якості освіти» представлено Т. Лукіною в Енциклопедії освіти [6], де якість освіти визначена як певна збалансована відповідність певного освітнього рівня (загальної середньої, професійно-технічної, вищої тощо) численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється для виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості. У нашому дослідженні й будемо спиратися на таке розуміння якості освіти.

Вченою виокремлено два основних підходи щодо визначення якості освіти. У межах першого підходу – нормованого – сутність якості освіти розглядається з точки зору задоволення потреб та досягнення певних норм, стандартів, цілей (особистості, суспільства, держави), що нормативно затверджені відповідними документами. Другий підхід – управлінський – подає цю категорію з позицій сучасної теорії і практики управління якістю. Якість освіти як об'єкт управлінського впливу розглядається одночасно з позиції якості освітньої системи, якості освітнього процесу (як процесу споживання наданих освітніх послуг) та якості особистості випускника як результату діяльності освітньої системи за показниками його освіченості та сформованості суспільно значущих цінностей [6, 1017–1018].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [7] основою оцінювання якості вищої освіти і фахової підготовки, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів незалежно від типів, рівнів

акредитації та форм навчання є стандарти вищої освіти. Головні функції стандартів полягають у гарантуванні на рівні держави якісної вищої освіти, забезпеченні єдності підходів до формування і оцінювання кінцевих результатів навчання та наступності основних освітньо-професійних програм, регламентації вимог до змісту освіти, обсягів навчального навантаження, форм навчання, методів викладання, способів оцінювання і контролю організації навчального процесу тощо.

Система національних стандартів вищої освіти передбачає створення єдиного професійного, економічного і правового простору, забезпечення для всіх учасників навчального процесу можливості оцінювання якості професійної підготовки, порівнюючи їх за визначеними методиками з нормативними вимогами до результатів.

В умовах модернізації системи вищої освіти передбачено розроблення стандартів нового покоління, особливістю яких є опис запланованого результату як головного системоутворюючого чинника освітньої діяльності у термінах компетентностей.

Вирішення проблеми стандартизації підготовки фахівців у вищій школі передбачає також зміну підходів і перегляду вимог до кваліфікації випускників шляхом створення Національної рамки кваліфікацій, сумісною з Рамкою кваліфікацій європейського простору вищої освіти та Європейською рамкою кваліфікацій для навчання впродовж життя на основі компетентнісного підходу, що зумовлено завданнями в рамках Болонського процесу. Розроблення Національної рамки кваліфікацій забезпечить більш високий рівень кореляції між окремими кваліфікаціями в Україні, трансєвропейську зрозумілість і зіставленість кваліфікацій з Міжнародною стандартною класифікацією професій (ISCO), Міжнародною стандартною класифікацією освіти (ISCED), а також із системами кваліфікацій країн-учасниць Європейського Союзу (ЄС) та Європейського простору вищої освіти (ЄПВО).

Висновки. Отже, узагальнюючи та доповнюючи наведені підходи

щодо проблеми якості вищої освіти, зазначимо, що, на нашу думку:

- якість вищої освіти забезпечує формування професійної компетентності особистості відповідно до стандартів вищої освіти;
- якість професійної підготовки майбутніх фахівців передбачає врахування ступеня задоволення їх освітніх потреб;
- при розгляді якості діяльності освітньої системи, яка володіє складною ієрархічною структурою, можлива декомпозиція якості на її складові елементи (якість більш низького порядку, властивість);
- якість професійної підготовки майбутніх фахівців безпосередньо залежить від якості управління.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у модернізації механізмів оцінювання якості вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – К. : Інформ. системи, 2010. – 342 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.
3. Гончаренко С. У. Український енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Вид. 2-ге, допов. і випр. – Рівне : Волин. обереги, 2011. – 552 с.
4. Громова Л. А. Качество образования в контексте программы ЮНЕСКО «Образование для всех»: российское видение : рек. по результатам науч. исследований / Л. А. Громова, С. Ю. Трапицин, В. В. Тимченко. – СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2006. – 71 с.
5. Дмитренко Г.А. Людиноцентризм освіти в контексті підвищення якості трудового потенціалу: монографія / Г. А. Дмитренко, Т. Л. Ріктор. – К. : Дорадо-Друк, 2012. – 296 с.

6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Ляшенко О. І. Якість освіти: проблеми оцінювання, моніторингу та управління / О. І. Ляшенко // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002 : зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України. – Ч. 1. – Х. : ОВС, 2002. – С. 243–250.
9. Олійник В. В. Теоретико-методологічні засади управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. В. Олійник. – К., 2004. – 489 с.
10. Определение понятия качества в образовании : доклад ЮНИСЕФ. Документ № UNICEF/PD/ED/00/02/ Джанетт Колби, Миске Уитт [и др.]. – Нью-Йорк, 2000. – 125 с.
11. Освітній менеджмент в умовах змін : навч. посіб. / Л. Калініна, Л. Карамушка, Т. Сорочан [та ін.] ; за ред.: В. Олійника, Н. Протасової. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. – 308 с.
12. Соціально-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. – К. : ЕксОб, 2004. – 304 с.
13. Crosby P. V. Quality is Free: The Art of Making Quality Certain / P. V. Crosby. – London : Signet, 1993.
14. Drach I. I. Category of quality education in modern research / I. I. Drach // Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach, FL, USA, L&L Publishing, 2012. – P. 132–135.

Відомості про автора:

Драч Ірина Іванівна,
доктор педагогічних наук, доцент кафедри управління навчальним закладом та педагогіки вищої школи ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
e-mail: drach_i@ukr.net; домашня адреса: 02225 м. Київ, вул. Каштанова, 3, кв. 40.

